
Dr Andrzej Pyszkowski
ekspert niezależny

RECENZJA/EKSPERTYZA

pt.

**Ocena „Propozycji działań do realizacji w ramach zidentyfikowanych obszarów
priorytetowych NPR 2007-2008”**

*na podstawie opracowania Rządowego Centrum Studiów Strategicznych pt. „Cele,
priorytety, działania Narodowego Planu Rozwoju na lata 2007-2013”*

Warszawa, grudzień 2004 r.

Wprowadzenie

Przedmiotem recenzji ekspertyzy jest fazowe opracowanie projektu rozdziału (rozdziałów) NPR 07-13, eksplikujących cele, priorytety i działania tego planu. Jak wynika z otrzymanych informacji, recenzowane opracowanie RCSS miało za zadanie doprowadzenie do koherencji między propozycjami działań zgłoszonych przez resorty, a ustalonymi wcześniej przez MGiP celami i priorytetami, wywodzącymi się (nie zawsze wprost) z Założeń NPR 07-13, zaakceptowanych w kwietniu br. przez Radę Ministrów.

Dużym utrudnieniem w sporządzaniu recenzji/ekspertyzy jest fakt, że przedmiotowe opracowanie wyrwane jest z kontekstu innych nieudostępniionych opiniującym fragmentów (rozdziałów) przyszłego NPR. Wpływa to niewątpliwie na metodykę recenzji/ekspertyzy, ograniczając, bądź – uniemożliwiając zastosowanie odniesień np. do diagnostycznej części NPR. W tej sytuacji głównym motywem recenzji/ekspertyzy jest wewnętrzna spójność sformułowanych w opracowaniu celów, priorytetów i działań.

Zgodnie z ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 r. Narodowy Plan Rozwoju powinien uwzględniać cele, zawarte m. in. w Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego oraz w koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju. Wymóg ten nie został spełniony przez RCSS z prostego względu: dokumenty te znajdują się dopiero in statu nascendi. Zapewne dlatego problematyka spójności terytorialnej i rozwoju regionalnego jest najsłabszą stroną recenzowanego opracowania. Propozycje i wnioski dotyczące tej problematyki dominują zatem w obu częściach recenzji/ekspertyzy.

W części I autor koncentruje się na ocenach generalnych, dotyczących:

- spójności terytorialnej, traktowanej w Konstytucji Europejskiej oraz w Trzecim Raporcie Kohezyjnym Komisji Europejskiej równorzędnie do spójności społecznej i gospodarczej;
- podziału zadań związanych z rozwojem regionalnym pomiędzy instytucje działające w układach horyzontalnych i sektorowych a jednostki samorządu terytorialnego;
- pogłębiającego się podziału problematyki, zadań oraz środków przeznaczanych na wspieranie rozwoju regionalnego na „wiejskie” i „miejskie”.

W części tej przedstawione zostały, obok ocen i komentarzy, także propozycje dotyczące struktury opiniowanego opracowania.

W części II przyjęto założenie, że struktura opracowania na poziomie celów i priorytetów jest w zasadzie nienaruszalna, skoncentrowano się więc na analizie kierunków działań i poszczególnych działań. Ekspertyzę zamknięto wnioskami końcowymi oraz oceną generalną.

Część I. Ocena recenzowanego opracowania

Jak podkreślono we Wprowadzeniu, przedmiotowe opracowanie ma charakter fazowy. Nie jest więc „zamkniętym” projektem rozdziału czy rozdziałów NPR, lecz sui generis surowcem, z którego rozdział/ ten ma powstać. Stwierdzenie to rzutuje w sposób oczywisty na zadania recenzenta, zobowiązując go m. in. do identyfikacji luk tematycznych, a także – niedomogów prezentacyjnych, które mogą i powinny zostać uwzględnione w dalszych pracach. Ograniczając się do spraw natury generalnej proponuję, co następuje:

1. W dokumentach programowych UE, a także – w Konstytucji Europejskiej wyeksponowana została ostatnio problematyka spójności terytorialnej zarówno w wymiarze poszerzonej UE, jak i w

---

wymianę krajów członkowskich i ich regionów. Można przewidywać z dużym prawdopodobieństwem, że problematyka ta będzie „pod szczególnym nadzorem” Komisji Europejskiej w najbliższym okresie planistyczno-budżetowym. Tymczasem w recenzowanym opracowaniu problematykę tę potraktowano marginalnie, nie wykorzystując znaczącego dorobku diagnostycznego i planistycznego Polski w tym zakresie. Spójność terytorialna, nazwana „przestrzenną”, została zredukowana do jednego z Kierunków Działań w ramach Priorytetu 9 (zatytułowanego w dodatku niezbyt fortunnie jako Aktywizacja i Mobilność). Wzmiankowany Kierunek Działań, zatytułowany niezbyt zrozumiale jako „Dostosowanie struktur przestrzennych do potrzeb aktywizacji i mobilizacji (?!)”, zawiera bardzo nieprecyzyjnie sformułowane działania. Tylko jedno z nich (działanie 5 dotyczące obszarów pogarnizonowych) można zachować w obecnej formie. Pozostałe wymagają uzupełnień, przeszerogowania (kolejność!) i bardziej zrozumiałej frazeologii. Równoległe opracowywanie przez RCSS projektu aktualizacji Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju powinno ułatwić spełnienie tych wymogów.

2. W kontekście sformułowanego w opracowaniu najistotniejszego wyzwania, jakim ma być utrzymanie polskiej gospodarki na ścieżce wysokiego wzrostu, szczególnie ważne wydaje się wyeksponowanie działań na rzecz obszarów, które realnie (lub potencjalnie) decydować będą o tempie wzrostu w latach 2007-2013. Takimi obszarami są, ponad jakąkolwiek wątpliwość, polskie metropolie. Wsparcie ich rozwoju poprzez pomoc w przełamywaniu barier, przede wszystkim infrastrukturalnych, powinno być wyraźnie sformułowanym działaniem (Kierunkiem działań) w rozdziale (priorytecie) dedykowanym spójności terytorialnej i rozwojowi regionalnemu. Rozwój polskich metropolii stanowi bowiem ważny element spójności terytorialnej Polski w wymiarze europejskim. Metropolie, tworząc transnarodową sieć powiązań szczególnie istotnych dla rozwoju, restrukturyzacji i unowocześnienia gospodarki, decydować będą w znaczącym stopniu o poprawie spójności terytorialnej poszerzonej UE.
3. W części II zaproponowałem zmianę struktury tematycznej i tytułu Kierunku Działań w zakresie poprawy spójności terytorialnej w wymiarze krajowym. Zaproponowałem też skomasowanie rozproszonych obecnie w innych priorytetach działań, związanych z tą problematyką. Nie byłby to zabieg o znaczeniu wyłącznie formalnym. Umiejętna prezentacja terytorialnych aspektów spójności sensu largo może okazać się ważnym elementem w negocjacjach z KE w sprawie środków wsparcia.
4. Jednym z kluczowych problemów, których rozstrzygnięcie należy do NPR, jest relacja między horyzontalnym, sektorowym i regionalnym nurtem programowania i realizacji działań. Ponieważ przedmiotowe opracowanie bazuje głównie na propozycjach resortów, dominacja instytucji ogólnokrajowych jako odpowiedzialnych za poszczególne działania nie jest specjalnie zaskakująca. Można sądzić, iż w fazie konsultacji w układzie terytorialnym dominacja ta zostanie złagodzona. Aby to ułatwić, należy już teraz zweryfikować zapisy dotyczące wyznaczenia „instytucji odpowiedzialnych”. Propozycje w tym zakresie przedstawiam w II Części recenzji/ekspertyzy.
5. Problemem szczególnej wagi, który powinien zostać jak najszybciej rozstrzygnięty, jest relacja między sektorowo ujmowaną problematyką rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich a zapowiadany szesnastoma RPO (regionalne programy operacyjne), które mają w latach 2007-2013 zastąpić obecny Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego na lata 2004-

---

2006. Zdając sobie sprawę z trudności, jakie wynikają z imperatywu dostosowania się do wymogów UE (jednolita polityka rolna, planowana zasada „jeden program – jedno źródło finansowania) pragnę podkreślić, iż specyficzna struktura osadnicza i gospodarczo-społeczne Polski i jej regionów sprawia, iż rozwiązania „UE15” nie mogą być w tym zakresie bezkrytycznie adoptowane. Nie chodzi przy tym głównie o rolnictwo, lecz o problematykę pod kryptonimem „obszary wiejskie”, zamieszkałe w Polsce przez około 38% obywateli, a w wielu regionach – przez ponad połowę. Podporządkowanie tych obszarów sektorowo rozumianemu programowaniu i wspieraniu rozwoju przy wiodącej roli resortu zajmującemu się tradycyjnie (przez dziesięciolecia) produkcją rolniczą może sprzyjać petryfikacji nieefektywnych struktur społeczno-gospodarczych w skali regionalnej i lokalnej. Wyjście z tego impasu jest bardzo trudne. Wydaje się jednak, że ułatwić je może decentralizacja programowania rozwoju obszarów wiejskich, co oznaczałoby inkorporację tej problematyki przez strategie i programy operacyjne sporządzane przez samorzady województw. Rozwarstwienie bowiem tych dokumentów na część „miejską”, podporządkowaną samorządowi województwa, oraz część „wiejską”, podporządkowaną Ministerstwu Rolnictwa i Rozwoju Wsi prowadzi do nieuchronnej dekompozycji planowania rozwoju w układach terytorialnych, jest też ex definitione sprzeczne z istotą planowania regionalnego, polegającą na integralnym ujęciu wszystkich komponentów rozwoju. Zdając sobie sprawę z ugruntowanej tradycją potęgi układu sektorowego w gospodarce, odwołuję się do zawartej w Założeniach NPR zapowiedzi, że dokument ten doprowadzi do wzmocnienia układu regionalnego i horyzontalnego kosztem dominującego dotychczas układu sektorowego.

Część II. Komentarze, uwagi i propozycje szczegółowe dot. opracowania RCSS pt. Cele, priorytety działania NPR na lata 2007-2013 (projekt) W-wa 2004.

CEL STRATEGICZNY I

1. Priorytet: Inwestycje

- Proponuję zmianę nazwy priorytetu na „Rozbudowa i modernizacja naukowo-badawczej i technicznej infrastruktury trwałego wzrostu gospodarczego”;
  - Str.2 akapit 5, wiersz 2: proponuję skreślić słowa „w znacznej mierze”.
1. 1. Kierunek działań: Budowanie gospodarki opartej na wiedzy. Komentarz: słowo „budowanie” w tym kontekście tchnie konstruktywizmem. Proponuję zastąpić je słowami „wspieranie rozwoju”. Ponadto proponuję:
- str.3 akapit 1 wiersz 2 – wykreślić słowo „aktywnym”. Wspieranie jest z definicji aktywne!;
  - uzupełnić działania o wsparcie ośrodków koncentracji potencjału naukowo-badawczego (głównie – metropolii);
  - uzupełnić opis działania przez określenie wskaźników oceny realizacji.
- Kierunek działań: Przebudowa środowiska działania przedsiębiorstw. Proponuję:
- wykreślić w ramce (str.3) słowo „wybranych”. Intencją NPR jest **poprawa atrakcyjności inwestycyjnych wszystkich regionów** w sposób uwzględniający ich specyfikę. Adresatem tego kierunku działania powinny więc być przede wszystkim samorzady województw i samorzady lokalne;

-
- przeredagować działania 1 i 2, ujmując w pierwszym zdaniu realizowane w układzie horyzontalnym. W drugim zaś – w układzie regionalnym. Trzeba koniecznie zrezygnować z tytułu: podniesienie średniej (!) atrakcyjności inwestycyjnej województw (może: poprawa atrakcyjności?);
  - działanie 3 jest całkowicie niezrozumiałe, poczynając od tytułu, poprzez treść, do wskazania instytucji odpowiedzialnych. Użyta terminologia powinna być zgodna z zastosowaną w Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, której uwzględnienie jest ustawowym obowiązkiem organu sporządzającego NPR. W działaniu tym autorom chodzi zapewne o wzmocnienie miast – ośrodków wzrostu o znaczeniu regionalnym i subregionalnym. Jeśli tak, to instytucjami odpowiedzialnymi za realizację powinny być samorządy - województw i lokalne;
  - działanie 6 (str.5). Nowe perspektywy rozwoju regionów wschodniej Polski wiążą się wprawdzie ze zmniejszaniem zapóźnień infrastrukturalnych, ale „nacisk na inwestycje... wzdłuż wschodniej granicy...” jest propozycją błędną, wielokrotnie już poddawaną krytycznej ocenie. Proponuję połączyć obecne działania 6 i 7, z „odwróceniem” tytułu działania 7 (tytuł proponowany: powiązanie planowanych przedsięwzięć rozwojowych z międzynarodowymi i krajowymi systemami infrastruktury technicznej).

Tabela wskaźników (str.6) wymaga w wielu przypadkach konkretyzacji, umożliwiającej mierzalność ocenianych zjawisk i procesów.

1.3. Kierunek działań: Inwestycje proekologiczne. Proponuję przenieść ten kierunek w całości do priorytetu 9, albo nadanie mu rangi odrębnego priorytetu.

1.4. Kierunek działań: Usprawnienie infrastruktury energetycznej.

Proponuję:

- Zmianę tytułu na: Racjonalizacja struktury pozyskiwania i wykorzystywania energii i usprawnienie infrastruktury energetycznej;
- Uzupełnienie brakujących obecnie wskaźników (mierników).

1.5. Tworzenie Nowoczesnej Sieci Transportowej.

Proponuję:

- Określenie, które działania będą realizowane w układzie sektorowym, a które w regionalnym;
- Zmianę wskaźników procentowych (str.10) na bezpośrednie (liczbowe), np. – nie „procentowy” stan realizacji docelowej sieci autostrad, a długość autostrad w km;
- Wyeksponowanie dojazdów do pracy z obrzeży metropolii komunikacją zbiorową (np. na wzór angielskich programów „commuters”).

2. Priorytet: Zatrudnienie

Komentarz: ujęcie bardzo lakoniczne, co nie jest samo przez się wadą. Uderza pominięcie problemu poziomu aktywności zawodowej ludności, którego poprawa jest warunkiem realizacji nie tylko społecznych, lecz również ekonomicznych celów NPR. Tekst idzie też zbyt „za modą”, koncentrując się na MSP czy osobach w wieku starszym. Brak uwzględnienia specyficznych dla Polski problemu strukturalnych nadwyżek zasobów pracy na obszarach wiejskich. Ponieważ priorytet 2 (Zatrudnienie) został włączony do Celu 1, wskazane byłoby wydobycie ekonomicznych aspektów problemu, które w obecnej redakcji są zdominowane przez aspekty socjalne.

CEL STRATEGICZNY II WZMOCNIENIE KONKURENCYJNOŚCI PRZEDSIĘBIORSTW I REGIONÓW ORAZ WZROST ZATRUDNIENIA

5. Priorytet – Innowacyjność

5.4. Kierunek działań: Innowacyjność w regionach.

Działanie 1: Pomoc inwestycyjna dla małych i średnich przedsiębiorstw na obszarach wiejskich. Zapis ten egzemplifikuje niepokojącą i szkodliwą tendencję do wyodrębniania z całokształtu problematyki rozwoju regionów problematyki obszarów wiejskich. Podział na „wiejskie” i „miejskie” obszary w regionie oraz przypisywanie im odrębnych środków wsparcia, uruchamianych w odrębnych procedurach i pod nadzorem różnych instytucji narusza w sposób ewidentny zasadę kompleksowości planowania regionalnego, integrującego społeczne, ekonomiczne, ekologiczne, kulturowe i przestrzenne aspekty rozwoju. W odniesieniu do MSP podział taki narusza również zasady wolnej konkurencji (por. 6.1. Kierunek działań: ochrona regułu wolnej konkurencji).

CEL STRATEGICZNY III; PODNIESIENIE POZIOMU SPÓJNOŚCI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ I PRZESTRZENNEJ

Równorzędne potraktowanie społecznych, gospodarczych i przestrzennych aspektów spójności zasługuje na uznanie jako zgodne z zapisami Konstytucji Europejskiej oraz sugestiami Trzeciego Raportu Kohezyjnego. Niestety, „równorzędność” ta ogranicza się do tytułu celu strategicznego i nie znajduje pokrycia w treści priorytetów i działań. Dominuje wśród nich problematyka spójności społecznej (7 Priorytet – Integracja społeczna) wraz z elementami powiązań z problematyką gospodarczą (8. Priorytet: Edukacja). Problematyka spójności przestrzennej występuje fragmentarycznie jedynie w 9-tym Priorytecie: Aktywizacja i Mobilność. Jest ona przy tym dalece niepełna, nieustrukturyzowana i dość nieporadnie zredukowana. Stan taki jest niemiłym zaskoczeniem, gdyż równoległe do NPR są w RCSS prowadzone prace nad aktualizacją koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, której główną treścią jest właśnie spójność przestrzenna (terytorialna). Nb. obowiązkiem organu sporządzającego projekt NPR jest „uwzględnienie celów zawartych w koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju” (por. ustawa z dnia 20.04.2004 r. o Narodowym Planie Rozwoju, Art.5). Zamiast więc „wyważać otwarte drzwi”, warto sięgnąć do tego dokumentu i na jego podstawie określić, na czym może i powinno polegać „podniesienie poziomu spójności przestrzennej (terytorialnej) w wymiarze europejskim, krajowym i regionalnym”.

W Części I tej ekspertyzy przedstawiam **propozycję radykalną: wprowadzenia wyodrębnionego priorytetu 10**, scalającego rozproszoną problematykę spójności przestrzennej (terytorialnej). **Dalsze komentarze i uwagi formułuję „na wszelki wypadek”. Mogą przydać się, o ile „propozycja radykalna” nie zostanie przyjęta.**

7. Priorytet: Integracja Społeczna oraz 8. Priorytet: Edukacja.

Proponuję:

- przeanalizować zasadność ew. zwiększenia udziału jednostek samorządu terytorialnego w odpowiedzialności za realizację poszczególnych działań;
- uzupełnić braki w określeniu wskaźników (mierników) oceny realizacji poszczególnych działań.

9. Priorytet: Aktywizacja i Mobilność skupia działania bardzo zróżnicowane w treści, sposobach realizacji i odpowiedzialności podmiotowej. Dla poprawy spójności przestrzennej (terytorialnej) duże znaczenie ma:

-
- kierunek działania 9.2. – Poprawa dostępności zasobów mieszkaniowych (jako czynnik zwiększenia mobilność przestrzennej zasobów pracy). Proponuję wpisać jednostki samorządu terytorialnego jako współodpowiedzialne za realizację zaplanowanych działań w tym zakresie oraz uzupełnienie braków we wskaźnikach oceny realizacji zadań;
  - kierunek 9.3. Poprawa systemów transportowych. Odnośnie do Działania 1 (typowego zadania regionalnego czy lokalnego) proponuję wpisanie jednostek samorządu terytorialnego na pierwsze miejsce wśród instytucji odpowiedzialnych za realizację zadania. Podobna propozycja dotyczy Działania 2: Wspieranie rozwoju nowoczesnego transportu miejskiego;
9. 4. Kierunek: Wyrównywanie jakości życia obywateli. Pod tak ambitnym tytułem zaprojektowano wyłącznie Działanie 2 (gdzie podzieliło się Działanie 1?), zatytułowane „Bezpieczeństwo ruchu drogowego i redukcja liczby śmiertelnych ofiar wypadków drogowych”. Podejrzewam, że jest to wynik jakiegoś błędu technicznego, gdyż nie chciałbym pomawiać kogokolwiek o świadome ograniczanie czynników różnicujących jakość życia obywateli do bezpieczeństwa ruchu drogowego oraz o przypisywanie MSWiA i MZ (?) odpowiedzialności za „wyrównywanie jakości życia obywateli” (str.40).
- 9.6. Kierunek: Dostosowanie struktur przestrzennych do potrzeb aktywizacji i mobilizacji (słowo „mobilizacja” nie wydaje się adekwatne do proponowanych działań). Za „propozycję minimum” (nie naruszającą zaprezentowanej struktury opiniowanego opracowania) uważam:
    - zmianę tytułu, np. na „Poprawę spójności przestrzennej kraju i regionów”;
    - inne uszeregowanie działań:
      1. Wspieranie pożądaných zmian struktur społeczno-gospodarczych w regionach (przeredagowane obecne Dz.4.).

Działanie 2: Wspieranie rozwoju metropolii, koncentrujących potencjał naukowy, kadrowy i instytucjonalny, decydujący o tempie rozwoju gospodarczego kraju (nowa propozycja).

Działanie 3. Wspieranie rozwoju miast – krajowych i regionalnych ośrodków wzrostu (por. koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju) – obecnie Dz.2. i 3.

Działanie 4. Działania interwencyjne na obszarach problemowych zagrożonych marginalizacją oraz wykluczeniem społecznym znaczących grup obywateli (por. koncepcja Polityki Przestrzennego Zagospodarowania Kraju).

Działania kolejne: rozproszone w tekście opiniowanego opracowania działania, odnoszące się bezpośrednio do przestrzennych aspektów polityki spójności, w tym:

- kierunek 1.2. Działanie 2 (po przeredagowaniu j.w.) i Działanie 3 (ditto) Działanie 7 (zmiana tytułu wg propozycji w tekście);
- kierunek 1.3. – inwestycje proekologiczne (przeredagowane);
- kierunek 4.1., Działania 4,5,6;
- kierunek 5.4. (po wprowadzeniu proponowanych zmian);
- kierunek 9.2. Działanie 3;
- kierunek 9.3., Działanie 1 w części dot. integracji terytorialnej transportu.

Działanie ostatnie: obecne działanie 5 (program zmian dyslokacji garnizonów) – po uzupełnieniu o **jego skutki terytorialne.**

Działanie powyższe należy uzupełnić brakującymi w obecnej wersji wskaźnikami oceny realizacji, a w określaniu instytucji odpowiedzialnych za realizację wymienić jednostki samorządu terytorialnego jako co najmniej współodpowiedzialne) za realizację działań.

Część III. Wnioski końcowe

Komentarze, opinie i sugestie, zawarte w I-szej i II części recenzji/ekspertyzy uzasadniają następujące wnioski końcowe.

1. W ramach Celu III proponuję utworzenie nowego priorytetu pod roboczym tytułem „Poprawa spójności terytorialnej (przestrzennej) kraju i regionów. Obok argumentów merytorycznych, przemawiających za konsolidacją tej problematyki i jej uporządkowaniem (por. Cz.I i II), za rozwiązaniem takim przemawia niezdefiniowany jeszcze stopień szczegółowości przyszłego NPR: nie wiadomo, czy „kierunki działania”, a tym bardziej – „działania” znajdą miejsce w tym dokumencie. Jeśli nie – to omawiana problematyka spójności terytorialnej mogłaby po prostu zostać pominięta w NPR 07-13;
2. Niezbędnym wydaje się pilne określenie zakresu przedmiotowego przyszłych 16 Regionalnych Programów Operacyjnych. Ułatwiłoby to uporządkowanie chaotycznie eksplikowanego podziału odpowiedzialności za realizację poszczególnych działań między instytucje centralne a jednostki samorządu terytorialnego.
3. Należy jaknajprędzej rozstrzygnąć problemy kompetencyjne i organizacyjne związane z programowaniem rozwoju obszarów wiejskich tak, aby zapobiec dychtomii między „miejskimi” i „wiejskimi” obszarami w skali kraju i regionów. Najlepszym, lecz zapewne najtrudniejszym „politycznie” rozwiązaniem wydaje się zdecentralizowanie kompetencji i środków działania w tym zakresie i powierzenie ich samorządom województw. Przemawia za tym bardzo duże zróżnicowanie regionalne cech, zasobów, uwarunkowań i predyspozycji rozwojowych obszarów wiejskich w Polsce.
4. Bez względu na to, czy szczegółowość przyszłego NPR sięgnie, czy też nie „kierunków działań” i samych „działań” warto jest nadal pracować nad doprecyzowaniem tego zbioru. Po pierwsze – dlatego, że jeśli nawet „nie zmieszczą się” one w NPR, to będą cennym wkładem do programów operacyjnych. Po drugie – dlatego, że określenie kierunków działań i poszczególnych, konkretnych działań wydaje się być niezbędnym elementem procedury formułowania priorytetów (w trybie interakcji priorytet-kierunki-działania). W tym kontekście mogą zostać wykorzystane uwagi i propozycje, sformułowane w Części II.
5. Kończąc recenzję/ekspertyzę generalną ocenę opracowania pragnę podkreślić, że stanowi ono krok w dobrym kierunku w stosunku do wcześniej udostępnionego „non paper”, który w postaci tabelarycznej prezentował cele, priorytety i działania NPR 2007-2013. Zdając sobie sprawę z uwarunkowań instytucjonalnych jakie wpłynęły na kształt opiniowanego opracowania (propozycje resortów są z natury zdominowane podejściem sektorowym i centralistycznym) spodziewam się, że dalsze prace prowadzone już w układzie interresortowym, doprowadzą do wzmocnienia działań o charakterze horyzontalnym, a szczególnie – regionalnym. Tylko w takim układzie można podjąć próbę rozwiązania problemów i dylematów, sformułowanych w tej recenzji /ekspertyzie.